

Su politika – į paširdžius

Rec.: Jokubaitis, Alvydas. *Politinio proto kritika*. Vilnius: Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. 2024. – 176 p.

Linas Kontrimas

Vilniaus universitetas

Vilnius University

linas.kontrimas@kf.vdu.lt

Santrauka. Naujoje knygoje „Politinio proto kritika“ filosofas Alvydas Jokubaitis, remdamasis I. Kanto veikalais, ieško atsakymo į klausimus apie politikos prigimtį. Autoriui atspirties momentu tapo H. Arendt kitados pastebėtas ryšys tarp sprendimo galios ir politikos. Kitaip tariant, knygoje kruopščiai analizuojamas estetikos ir politikos artumas, bendrystė. Šios prielaidos vedamas, autorius analizuoja svarbiausius I. Kanto veikalus ir tarsi pildo paties didžiojo mąstytojo paliktas vietas, kuriose galėtų glūdėti politikos prigimties paaiškinimas. Šįkart, A. Jokubaičio knygoje, jis skleidžiasi interpretuojant grožio, skonio, estetinius principus, kurie autoriui yra priemonė suprasti politikos pradžią.

Reikšminiai žodžiai: politikos prigimtis, politinis sprendinys, skonio sprendinys, metafizika, transcendentalinės idėjos.

A Strike at the Heart

Rev.: Jokubaitis, Alvydas. *Politinio proto kritika* [Critique of political Reason]. Vilnius: Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. 2024. – 176 p.

Abstract. In his new book, *Critique of Political Reason*, philosopher Alvydas Jokubaitis draws on the works of Immanuel Kant to answer questions about the nature of politics. The link between the power of decision and politics, as once observed by Hannah Arendt, serves as Jokubaitis's starting point. In other words, the book carefully analyzes the proximity and amity between aesthetics and politics. With this assumption in mind, the author scrutinizes Kant's major works and, as it were, fills in the gaps left by the great thinker, where an explanation of the nature of politics might lie. In the newest Jokubaitis's book, it unfolds in the interpretation of the principles of beauty, taste and aesthetics, which, for the author, are a means of understanding the origins of politics.

Keywords: nature of politics, political decision, judgment of taste, metaphysics, transcendental ideas.

Autorius be jokių užuolankų ir tiesiai į taktą sukala keletą svarbių dalykų: nors knyga yra skirta Immanuelio Kanto 300 metų sukakčiai (patvirtinimui – žymiojo Karaliaučiaus mąstytojo maniera parašytas pavadinimas), ji nebus Kanto politinės filosofijos tyrimas. Tai nenustebina: jau kuris laikas A. Jokubaitis tarsi užkalbina didelius autorius (kaip ir savo knygoje „Politinis idiotas“), su jais pasišneka, o vėliau, kaip ir dera autentiškam filosofui, pasiūlo savo paties minčių, norisi rašyti – monologą, bet taip toli gražu

Received: 2025 01 15. **Accepted:** 2025 02 15.

Copyright © 2025 Linas Kontrimas. Published by the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

nėra. A. Jokubaitis sugeba išlaikyti su skaitytoju dialogą nuo pirmo iki paskutinio sakinio, pakeliui vis pasikviesdamas kurį nors iš šiai knygai svarbių klasikų.

I. Kantas atskiros politinės filosofijos nekonstravo, tačiau parašė pakankamai, kad būtų galima suprasti jo politikos aiškinimą. Iš pradžių 1795 m. išleistoje knygoje „Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf“ ir po poros metų pasirodžiusiame veikle „Die Metaphysik der Sitten“ I. Kantas dėsto savo praktinį požiūrį į politiką, nes politika ir politikos filosofija yra jo praktinės filosofijos dalelės. Savo kategorinio imperatyvo taisyklę I. Kantas manė esant svarbią ne tik svarstant etikos dalykus, bet iš principo viskam, kas susiję su praktiniu, sąmoningu ir laisvu žmogaus pasirinkimu. Politikai – taip pat. I. Kantui protas leidžia sujungti praktinį ir gryną pasaulio matymą, bet dar daugiau – paaiškinti jį empiriškai ir metafiziškai.

Tai parašius, būtina konstatuoti, kad pats I. Kantas, konstruodamas savo grynojo proto struktūrą, politikos į ją neįdėjo. Matyt, I. Kantui politika nebuvo koks nors atskiras ir itin reikšmingas, o juo labiau – išskirti grynojo proto sistemoje vertas dalykas. Spėju, kad tuo metu kitaip gal ir nebuvo įmanoma mąstyti: juk politikos taip, kaip mes ją tariamės suprantą dabar, – nebuvo. Senstančio absoliutizmo raukšlėse randantis apšviestojo absoliutizmo bruožams – o tokius garantuotai buvo galima išvysti ir I. Kanto amžininko Prūsijos valdovo Frydricho II Didžiojo vykdomoje *politikoje*, daugiau dėmesio skiriama ekonomikos, bet labiau – teisės idėjoms analizuoti, nes visa kita, ką mes laikytume politika, tėra monarcho, kad ir apšviesto, privaloma kasdienė veikla. Tokia tatai *praktika* nėra ir negalėjo būti I. Kanto metafizikos taikiniu, kuriai buvo svarbus idėjų pasaulis, o konkrečiai – proto principai ir jų tyrimas. Tai, ką mes dabar vadiname politinėmis idėjomis, ideologijomis, politikos filosofija apskritai, didžiojo Karaliaučiaus mąstytojo meto žmogui laisvai tilpo tiesiog į filosofijos rūpesčio rėmus.

Vietos politikai I. Kanto genialiaame proto pasaulyje imta ieškoti jau vėliau. A. Jokubaitis, rašydamas „Politinio proto kritiką“, atkreipia dėmesį ir atsispiria nuo Hannos Arendt interpretacijų apie I. Kanto veikalą „Sprendimo galios kritika“. Šiek tiek perfrazuojant tris I. Kanto knygoje „Grynojo proto kritika“ pateiktus klausimus, galima judėti A. Jokubaičio „Politinio proto kritikos“ puslapiams:

a) ką mes galime (su)žinoti? A. Jokubaitis knygoje stengiasi suprasti politikos prigimtį. Paaikškinimų – daug, tačiau įtikinamo neturime. Remdamasis H. Arendt nuoroda, kad I. Kanto „Sprendimo galios kritikoje“, skirtoje estetikai ir teleologijai, reikia ieškoti ryšio su politika, A. Jokubaitis tęsia mintį teigdamas, jog, norėdami atsakyti į klausimą, kas yra politika, turime analizuoti skonio sprendinį. Kitaip tariant, suprasti politiką gali padėti estetika. Autorius mąsto, kad politinis ir estetiškas sprendinys – panašūs, „politikoje viskas priklauso nuo juslinių atskirųjų subordinavimo idėjoms, o ne nuo sugebėjimo pažinti“. Jis cituoja H. Arendt, kuri mato politikos ir kultūros panašumą, „kur viską lemia ne žinojimas ir tiesa, o veikiau sprendimas ir apsisprendimas“ (p. 19). Primindamas I. Kanto praktinio proto gebėjimą nematomas idėjas paversti realiomis, A. Jokubaitis eina prie naujovės, kuri daugeliu motyvų atsikartoja visuose knygos puslapiuose: nors I. Kantas neanalizuoja to, kaip politinės idėjos tampa estetinėmis, proto idėjos „funkcionuoja tik tapdamos estetinėmis, t. y. įgydamos stebinį be sąvokos“. Ir dar: „tiek proto, tiek estetinės idėjos negali tapti pažinimu, todėl jas būtina atskirti nuo mokslo“ (p. 23). Kitaip tariant, mes pereiname į grožio metafizikos, o gal tiksliau – tiesiog į metafizikos erdvę, kurioje negali naudotis instrumentiniais, akivaizdžiais dalykais, nebūtinai padedančiais paaiškinti tai, kas yra politika. Ir tai yra įdomus bei svarbus galvojimo apie politiką posūkis: atskirti tai, ką mes kasdienybėje vadiname politika (tarkim – valstybės valdymą) nuo idėjų, dėl kurių ta politika užsiimame, yra iš principo mėginimas sugrąžinti mus į pamatinius prasmės klausimus. O jų nėra tiek jau ir daug. Pats I. Kantas skyrė tik tris didžiulias idėjas: sielą, pasaulį ir Dievą. Beje, A. Jokubaitis mato, kad politinės idėjos (ir jas skiria nuo tiesiog sąvokos „politika“) kantiškajai transendentalinių idėjų sampratai tinka, yra iš ten pat, kur glūdi metafizika, t. y. grynajame prote.

b) kaip turime elgtis? A. Jokubaitis konstatuoja, kad paaiškinti politikos prigimtį negali nei politikos mokslininkai (plius sociologai), nei filosofai, mat vieniems politika yra tik empiriniai faktai, kiti gi taip

atitrūksta nuo konkretybių, kad, nebematydami jų, praranda aptariamą objektą. O paaiškinti politikos, padalijus ją tarp įvairių pažinimo sričių, neįmanoma, nes pagrindiniam filosofiniam politikos prigimtį klausimui apie tai, kaip iš empirinių reiškinių pažinti proto idėjas, būtina idėjų ir juslių sintezė. Tad mūsų elgesys toliau aiškinantis politikos prigimtį gali būti keleriopas: arba palikti viską, kaip yra dabar, t. y. daugeliui vis gausėjančių interpretacijų arba, kaip siūlo knygos autorius, – nebeaiškinti jos vien tik remiantis epistemologija, mokslu.

Politikos mokslininkai, sociologai, kurie knygoje dažniausiai pateikiami kaip subjektai, šiais laikais tarsi pasisavinę monopolį politikai aiškinti, į filosofo A. Jokubaičio siūlomą sugrįžti būdą politikai suprasti neturėtų reaguoti pozityviai. Kitiems gi tų pačių mokslų atstovams filosofo įvardijama naujovė, o ir primenamas kelias per grožio kanonus mėginti paaiškinti politinių idėjų pasaulį nebus niekas kitas, kaip tik sąžiningas atsigręžimas į filosofiją kaip į būdą, galintį sujungti daugybę įvairiais pavadinimais pasklidusių aiškinimų apie žmogaus gyvenimą. Apie politiką – taip pat.

c) ko galime tikėtis? Autorius, interpretuodamas I. Kantą, rašo, kad politinis sprendinys turi metafizinį elementą – idėjas, kurios politikoje nenurodo į nieką konkrečiau, tik pačios į save arba kitaip – yra pirmiau objektų, duotos „kaip apriorinė sąlyga“ (p. 50). Politinės idėjos yra panašios į estetiškas idėjas, kitaip tariant, idėja yra ir skonio sprendinio sudedamoji dalis. Mindamas H. Arendt eitu keliu, A. Jokubaitis mato panašumą ir interpretuodamas I. Kanto „Sprendimo galios kritiką“, siūlo politikos prigimtį aiškinimą pasukti estetikos link.

Ir tai yra interpretacijų, apie kurias minėjau šio teksto pradžioje, viliojančioji pusė. Mes neturėsime kito būdo galvoti apie I. Kanto tekstus politinei prigimčiai suprasti nei mūsų pačių siūlomos interpretacijos. Daugelyje knygos vietų ir pats A. Jokubaitis pažymi, kad tai, kaip jis kildina mintį, yra jo siūlomos I. Kanto interpretacijos, nes pats I. Kantas nėra to ar ano teigęs. Todėl skaityti kai kurias interpretacijas irgi yra malonumas (kaip ir A. Jokubaičio „Politinio proto kritiką“), nes jos parodo ribas, iki kurių galime tikėtis to, kas jau žinoma, o jas peržengus randasi kitas, naujas, o gal – kitoks žinojimas.

Perskaičius knygą lieka pakibęs klausimas: kodėl? Kodėl pats I. Kantas nematė reikalo paaiškinti, užbėgti už akių galimoms jo samprotavimų interpretacijoms? Kodėl nepadėjo politikos labai aiškioje ir regimoje jo proto architektūros vietoje? Gal I. Kantas nematė reikalo aiškinti politikos prigimtį, nes politika, jo supratimu, turėjo tikslį, bet antraeilę vietą jo mąstymo pasaulyje? Gal ta vieta, kitaip, nei manoma, galėjo būti ne pasyvių estetinių sprendinių ir idėjų (kurias pakanka patirti, tiesiog būti su jomis) pasaulyje, bet aktyvioje moralės ir idėjų aplinkoje, praktiniame veiksmo, kuriame vien patyrimo nebepakanka, reikia veiksmo, o politika be veiksmo + idėjų juk neatsiranda (nes kategorinis imperatyvas yra ne apie ką kitą, o apie aktyvią būseną)? Gal todėl, kad politikos, kaip pasekmės, pradžia yra ne skonis, bet aktyvus laviravimas tarp gėrio ir blogio? Atsakymų bus daug, todėl tikėkimės naujų interpretacijų.

Senovėje buvo tikima, kad mes jaučiame širdimi. Kas žino – gal, nors šių dienų mokslas tam prieštarautų. Galima tikėtis, kad į paširdžius kalančios A. Jokubaičio mintys išjudins diskusijas. Pirmiausia tų, kurie aktyviai, bet nebūtinai teisingai gina mokslinio žinojimo visagalybę. Metafizikos atsisakymas nepatiktų Kantui. Akivaizdu, kad ją išgijus buvo stipriai paveikti mąstymo principai, sukuriant sąlygas nebeišmatuojamam, todėl neretai ir nebesuvaldomam kiekybinio galvojimo būdai.